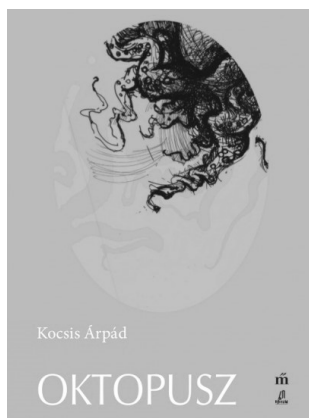

MOLNÁR DÁVID

Kocsis Árpád *Oktopusz* című kisregényéről

Magvető Könyvkiadó
Budapest, 2017
90 oldal, 2499 Ft

”

Díjnyertes munkáról van szó. A Forum Könyvkiadó Intézet meghívásos regénypályázatán nyert még 2016-ban. Szerzője a szerbiai Kishegyesről származó Kocsis Árpád (1988–), aki a Pécsi Tudományegyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolájának hallgatója. Műve, az *Oktopusz*, a bomlás regénye: bomlanak a halak, megbomlik az elme, látomások mentén lazul meg a kulimunka monotonitása.

A menekültek már nyílt tengeren hánykódnak (34.), megtartották a Brexitről szóló népszavazást (65.), 2016 lehet. Közéleg a karácsony (vö. 43., 67., 82.). Az ünnepekig azonban nem jutunk el; „megváltás” nincs is, csupán „apokalipszis”. De az is inkább csak pótcselekvésszerű fantazialásként.

A regényvilágot a valóság alapján tervezték, akár úgy is fogalmazhatnánk, hogy földrajzi koordinátái vannak. Már az első lapokat olvasva gyanítjuk, hogy valahol Németországban lehetünk, minden „németországszínű”, minden „németországszagú”. Még a japán halak is pirosak, sárgák, feketék (10. l), a német trikolor színeiben pompáznak. Aztán kibuknak a sorok közül a német szavak, „feierabend”, „spétsiht” stb., és elhullámszik feketén a Spree (13. l.). Ekkor már biztosan tudjuk, hogy Berlin központi magjában járunk (alapvetően Berlin – Mittenben), az épületek mindegyike felismerhető (még az olyanok is, mint a Balzac). A helyszínek közül a Sea Life a legfontosabb (é. sz. 52° 31' 12”, k. h. 13°24' 13”), ez a tengerek palotája, merő üvegből.

A Sea Life belső tere tulajdonképp nem tér el valóságbeli mintájától, mindkettő középpontjában az oktopusz áll. Ez egy közönséges polip, amelyet azért neveznek oktopusznak, mert így jobban eladható a mindenkinek csalódást okozó „ocsmányság” (71.).

Az oktopusz, amely regénybeli funkcióját nézve tulajdonképp a „bűvész keze”, állandóan döglődik (7., 10., 15., 20., 56., 73–74., 84.). Ez a döglődés szinte „epitheton ornansa”. „Állandó jelzőjén” kívül pedig nem sokat tudunk meg róla, életereje ugyanúgy a látomásokban, látomásszerű jelenetekben

tér csak vissza (25., 85.), mint azoké a vendégmunkásoké, akik mögé az oktopusz tükröződő hátteret ad. Itt senki sincs a természetes élőhelyén. Valahol mindenki „fogoly”, valahol mindenki döglődik. A még be nem szűkülte életté, a „tágasság” emlékei okozzák a sínylődést és a szinte már apátiaszerű érdektelenséget, a közönyt. Jobb életminőség iránti vágy, a szülőföldön végigsöprő elbocsátási hullámok (64.), „a diákhitel kamatos kamata” (22.), háború de-terminálja a sorsokat.

A vendégmunkások helyzete kiszolgáltatott. Mindegyikük lecserélhető és ugyanúgy eldobható, mint azok a szórólapok, amelyeket össze kell söprögetniük (8.). Lenézik őket. Kitérési lehetőségük nincs, vagy kevés, az is legfeljebb csak az emberi méltóságukból való újabb (talán ez a legkifejezőbb szó:) kivetkőzés árán. Nem is a véletlen játéka, hogy a kulturális utalások közepette (*Star Wars*, *The Wyld*, *Trónok harca*, *Kártyavár* stb.) címe nélkül céloznak az *Ex machinára*: „Ő látott egy filmet, abban egy kurva jó robotnő szerepelt. Mindenkit elcsábított, így szökött meg a laboratóriumból” (61.). A filmet több ponton kapcsolatba hozhatjuk a regénnyel. Egy olyan robot szerepel benne, amely (vagy aki?) átmegy a Turing-teszten. Talán blaszfémiaának fog hatni, de a szövegvilágban a vendégmunkásokat is valami ilyesminek tekintik, a Turing-teszten el nem hasaló gépeknek, s hogy csakugyan párhuzamot kell vonnunk köztük és az automata között, csak erősíti, hogy a robot is üvegfalú (!) szobába van zárva a filmben. Az sem teljesen érdektelen, hogy innen érzéseit megjártszva sikerül csak megszöknie, ugyanis a regénybeli szereplők közül is az az egy, aki ténylegesen fel tud törni a ranglétrán, igen hasonlóan „pucol meg”, csinál karriert. Ő Frau Gilgen, akiről már egy fejezetcímbe is megtudjuk, hogy mindezért „nemcsak nyalt”. Az ő karrierjéhez képest Wesemann bandaórré való kinevezése jelentéktelennek tűnik (42.), ám mindkettőjük előlépése a maguk mögött hagyottak súlyos helyzetére világít rá. Hogy tudniillik képtelenek érdekképviselést szerezni maguknak, mert ha még olyasvalakit is ültetnek a nyakukra, aki közülük való, az is vérszemet kap, ahogy hirtelen fontosnak kezdi érezni magát.

Életük a szolgáltatás – szajkózzák a munkások (40., 42.), közben, mivel munkájukat semmibe veszik, szinte egyiküket sem érdekli semmi („basznak rá”), nem is hisznek már abban, hogy képesek változtatni bármin is („szart se ér”). Végeredményben tehát Mindenmind egy Jakabok és Pató Pál urak gyülekező társasága ez. „A munka nem fasz, napokig is állhat” (43.) – szól az ügyeletes lap fejlécén a firka, s ezt a markalfos bölcsességet többen életprogramjukká teszik. Ebben az üvegvilágban csak a látszat számít, hogy úgy tűnjék, mindenki elévgyzi, amire ki van jelölve. S ez nemcsak a takarítóbrigádra igaz. Maga a Sea Life is, miközben a természet hős védelmezőjének szerepében tetszeleg (ez a valóságban is így van), nem habozik néhány havonta újabb oktopuszt beszerezni, amikor fogságba zárt példányuk már nem bírja tovább (71.). (Zárójelben jegyzem meg, hogy a szöveg elhiteti velünk, hogy a közönséges polip szabadon sokkal tovább él, ami egyáltalán nem igaz.)

Hogy a monoton munkáról szikár stílusban megírt történet ne váljék unalmassá, azt a szerző két módon is megpróbálja elkerülni. Egyfelől azáltal tartja fenn olvasója érdeklődését, hogy újra és újra felhívja figyelmét az egyfolytában eltűnő dolgokra (pl. 55., 69.). Az egyhangúságot másfelől víziók törik meg. Rögtön a második fejezetben az egyik szereplő, Holger valamiféle elfuserált Pygmalionná válik, a tisztítószert bódító szagától látomása támad, amelyben megelevenednek azok a szobrok, amelyeknek melléről a rájuk fűjt festéket mossa le, s ez szexuális ingert vált ki belőle. Aki kissé is járatos Berlinben tudja, hogy a *Drei Mädchen und ein Knabe* című Fritzenreiter-szoborcsoportról van szó.

A szobrok történetének talán lehet némi jelentősége az interpretáció szempontjából, ezeket ugyanis szintén nem eredeti helyükön, „természetes környezetükben” teszik tönkre, hanem a Spree sétányán, ahová az egyébként túlméretezett akváriummal is rendelkező Palast hotel lebontása után (2007) kerültek az egykori Kelet-Berlinből. Nem akarunk most külön ki térni arra, hogy Nyugat és Kelet, fejlett és fejlődő hányszor ütközik egymással a regény során, csak annyit jegyzünk meg, hogy ezek az ütközések nagyon változatosak és sokrétűek (pl. ugyanabban a fejezetben hangzik el az *Internacionálé* és Adele híres dala, a *Someone like you*). Fontosabb ennél, hogy a kisebb-nagyobb víziók, álmok az utolsó előtti fejezetben egy hatalmasnak tűnő apokaliptikus látomássá híznak. Miután egy brutális vihar közelíti meg a Sea Life-ot, a huszonöt méteres akvárium összeroppan, s miközben az épületet és az utcát is elönti a vízár, az oktopusz ide-oda kapaszkodva végleg eltűnik valahová, mint megannyi más a regény során.

A csattanó persze nem marad el. Ez a duplán fiktívre kódolt jelenés úgy van önbeteljesítő próféciaának beállítva, hogy valóságzilánkon alapul. Az az Ámosz prófétától való passzus ugyanis, amelyet a szerző a könyv mottójául választott („...a ki hívja a tenger vizeit és kiönti azokat a földnek színeére, az Úr annak a neve.”), s amelyre többször utalnak közvetlenül a pusztulás előtt, nemcsak a fikció szerint van az Aquadom alapkövébe vésve (81.), hanem a valóságban is. A másik csattanó, hogy hiába az ítéletidő és a „végítélet”, az utolsó fejezetben a munka mégis zavartalanul folytatódik, s az alig múlt káoszra egy sárga tábla emlékeztet csak: VIGYÁZAT, CSÚSZÁSVESZÉLY!

Úgy gondoljuk, ha valaha németre fordítják Kocsis Árpád regényét, nem fogják a berlini Sea Life-ban árulni. Ugyanakkor igaztalan lenne azt állítani, hogy ez a könyv a Sea Life-ról szól vagy az ott dolgozó takarítókról. Már az elliptikus szerkezetű, csak a fejezetek megfelelő mondatai alapján rekonstruálható fejezetcímek is azt kiáltják nekünk ugyanis, hogy ne a bűvészt nézzük, hanem arra figyeljünk, ami nincs ott, ami el van hallgatva, harapva. A történet ugyanis azért hasonlít annyira megtévesztően egy valóságra (amelyből melleleg szimbolikus elemeket hagy el), hogy a hitelesség illúziókeltésével elterelje a figyelmet arról, hogy sok tekintetben torzítva kerül leírásra a vendégmunkások helyzete. Ebben az értelemben a regényt egy nagyon takarékos, már-már minimalista álszociográfiának, vagy legalábbis álszociografikus regénynek találjuk, amelybe ugyanúgy beleolvasható a befogadó közegeken való ostorcsattogtatás, mint az „anyatársadalmakkal” szemben érzett ellenszenv, düh, lefitymálás stb. elfojtása. Mégse annyira a társadalom- vagy rendszerkritikát érezzük hangsúlyosnak benne, hanem sokkal inkább azt a szándékot, amely meg akarja mérni, mennyivel tágasabb a mai viszonyok között az emberi élet.